

Specyfika współczesnego kształcenia ustawicznego

Specificity of the contemporary continuing education

Słowa kluczowe: kształcenie ciągłe, uczenie dorosłych, kompetencje zawodowe, metody nauczania dorosłych, aktywność kulturotwórcza.

Key words: continuing education; adult education; professional competence, teaching methods in adult education, cultural activity.

Summary: The issue of continuing education is still relevant and should be undertaken by specialists and the interested parties. Giving a clear view of the specificity of the contemporary continuing education is a purpose of this paper. Thanks to the application of the diagnostic survey method, feedback was obtained in the following thematic fields: the essence of continuing education; characteristic features of continuing education; various roles of continuing education today; the ways of teaching and learning in continuing education. Today, adults face the challenge of deepening their knowledge, improving their skills, by developing themselves in a measured and planned way. This phenomenon is global and cannot be confined to any local community or exceptional social situation.

Wstęp. Transformacje ustrojowe, życie w tak zwanej natychmiastowości, rosnące wobec pracowników wymagania wielkich korporacji, instytucji, firm, koncernów, przedsiębiorstw wymuszają w wielu przypadkach konieczność ciągłego rozwoju i doksztalcania się. Osoby dorosłe stają dziś przed wyzwaniem pogłębiania swojej wiedzy i umiejętności, podnoszenia swych kwalifikacji, słowem rozwijania siebie w sposób zamierzony i planowy. Zjawisko to ma naturę globalną i nie sposób zawęzić je do jakichś lokalnych społeczności czy wyjątkowych sytuacji społecznych. Postęp w rozwoju indywidualnym, tj. poszerzanie swego wykształcenia, odzwierciedla się dokładnie w obserwowanym w danym narodzie poziomie i jakości życia społecznego. Naprzeciw konieczności podjęcia przez osoby dorosłe trudu dalszego kształcenia wychodzi ze swą bogatą ofertą szeroko pojęte szkolnictwo. Należy odpowiednio zorientować się w proponowanych kierunkach, przedmiotach i kwalifikacjach, jakimi szkoły różnego rodzaju i szczebla dysponują. Odrębną kwestią jest finansowanie procesu zdobywania wymaganych kwalifikacji. Zazwyczaj pracodawca w pewnej części pokrywa swym pracownikom koszty związane z dalszą nauką. Ewentualnie obciążana jest sama osoba zainteresowana. Niemniej jednak, w interesie danej grupy społecznej, firmy, lokalnej społeczności czy całego państwa lub narodu winna znajdować się troska o intelektualny poziom swych obywateli. Jasność umysłu, mądrość i inteligencja oraz zdobyte wykształcenie poszczególnych członków narodu świadczy bowiem

o poziomie i uczoneści całego społeczeństwa. Kształcenie ustawiczne pojmowane jest dzisiaj jako proces edukacyjny, najczęściej podejmowany po skończonej nauce w szkole, gdzie w oparciu o odpowiednio dobrane środki, narzędzia, programowe treści i sposoby pracy dorośli poszerzają swoją wiedzę, kompetencje zawodowe, uzdolnienia. Kształcenie ustawiczne określane jest obecnie za pomocą różnych pojęć. Wśród nich w literaturze z tego zakresu spotkać można następujące terminy: permanentna oświata; ciągle, nieustające lub dalsze kształcenia czy edukacja permanentna. Zawsze jednak kształcenie ustawiczne sprowadzić możemy do procesu uczenia się i trwania edukacji człowieka.

W pracy posłużono się metodą badań jakościowych w celu lepszego poznania specyfiki współczesnego kształcenia ustawicznego. Dzięki zastosowaniu metody sondażu diagnostycznego uzyskano odpowiedzi dotyczące ważnych zagadnień z zarysowanej problematyki. Poprzez zastosowanie kwestionariusza wywiadu zebrano dane – wypowiedzi osób badanych z zakresu następujących pól tematycznych:

1. *Jaka jest istota kształcenia ustawicznego?*
2. *Jakie cechy charakteryzują kształcenie ustawiczne?*
3. *Jakie role, funkcje pełni dziś kształcenie ustawiczne?*
4. *Jakie można wyróżnić sposoby nauczania–uczenia się obecne w kształceniu ustawicznym?*

Osoby badane należą do kręgu ludzi z wyższym wykształceniem. Wszystkie mają zatrudnienie, tj. pracują w zawodzie zgodnie lub niezgodnie ze swoimi kwalifikacjami. Wszystkich razem osób badanych było 68, w tym 38 kobiet, a mężczyzn 30. Wiek osób uczestniczących w badaniu wahał się między 28 a 38 lat. Dobór grupy badawczej odbył się na drodze losowej. Dzięki przeprowadzonemu wywiadowi udało się uzyskać dane potrzebne do wysunięcia końcowych wniosków.

Istota kształcenia ustawicznego. Wśród zebranych wypowiedzi od osób badanych, dotyczących istoty kształcenia ustawicznego, pojawiły się różne opinie i poglądy. Sprowadzić je można zasadniczo do kilku najważniejszych cech, jakie w związku z kształceniem ustawicznym typowali badani.

Rysunek 1. Istotne cechy kształcenia ustawicznego

Źródło: opracowanie własne.

Najważniejszy sens kształcenia ustawicznego polega na – jak to zostało ujęte na rys. 1 – wzbogaceniu umiejętności i poszerzeniu wiedzy uczestników. Ma tu miejsce odwołanie się do doświadczenia zawodowego i już nabytego w pracy zawodowej doświadczenia pragmatycznego uczestników. W obliczu ciągłego rozwoju nauki, techniki i cywilizacji wiedza musi być wciąż aktualizowana. Kształcenie ustawiczne w opinii badanych spełnia ten wymóg, ucząc teorii, zasad, pojęć będących efektem najnowszych badań, refleksji i studiów. Niebagatelna rola jest tu także samego podmiotu, który powinien odpowiedzialnie i z pełnym zaangażowaniem inwestować w swój rozwój i zmierzać do optymalnych na tym polu wyników. Właśne nastawienie i traktowanie tej formy kształcenia w kategoriach samokształcenia, gdzie treści, środki, formy, źródła wiedzy, cele i organizację ustala sam podmiot, powinno także stać się udziałem uczestników procesu kształcenia ustawicznego. Raport o edukacji ustawicznej z 2005 roku głosi, iż analizowane przez nas kształcenie trwające przez całe życie ukierunkowane może być przede wszystkim na podniesienie ogólnych i zawodowych kompetencji i traktować je można jako zorganizowaną edukację dla dorosłych pomijającą proces samokształcenia i aktywność kulturotwórczą i pozaformalną¹. Kształcenie ustawiczne towarzyszyć powinno człowiekowi już od najmłodszych lat. Podjęcie nauki choćby w warunkach domowych, lokalnych, pozaszkolnych wdraża dzieci i młodzież już we wczesnym etapie ich życia do chętnego podejmowania nauki i oswoja z koniecznością ciągłego uczenia się, poznawania i doksztalcania. Najczęściej opisywane tu kształcenie ma miejsce w szkołach, uniwersytetach czy miejscach przeznaczonych na realizowanie kształcenia zawodowego.

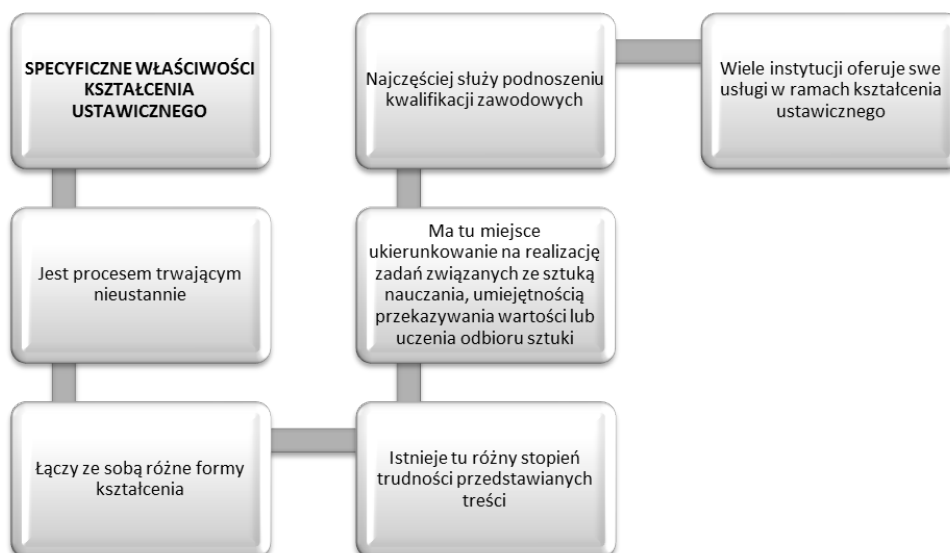
W myśl zasady, iż nigdy nie jest zbyt późno na naukę, warto przytoczyć w tym miejscu wezwanie Komisji Europejskiej² do działań na rzecz kształcenia dorosłych. Postulowano między innymi potrzebę konieczność analizy wpływu reform w sektorach edukacji i szkoleń na kształcenie dorosłych, poszerzenie możliwości – choćby o jeden poziom – uzyskiwania przez dorosłych kwalifikacji, przyspieszenie procesu ewaluacji kompetencji społecznych i uznawania wyników kształcenia.

Charakterystyka kształcenia ustawicznego. Tym, co wyróżnia kształcenie ustawiczne, jest w opinii badanych – uczestników procesu zdobywania wyższych kwalifikacji zawodowych – kilka ważnych elementów. Decydują one o specyficznym charakterze tego typu kształcenia. Przez osoby badane wymienione zostały następujące właściwości, świadczące o pewnej specyfice kształcenia ustawicznego.

---

¹ *Raport o stanie edukacji ustawicznej w Polsce w roku 2005*, MEiN, Warszawa 2005.

² *Dorośli w systemie edukacji formalnej: polityka i praktyka w Europie*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2011, s. 3.

Rysunek 2. Specyficzne znamiona procesu kształcenia ustawicznego

Źródło: opracowanie własne.

Niewątpliwie ważną strategią w podnoszeniu jakości kształcenia ustawicznego jest współpraca międzynarodowa na tym polu. Powinno istnieć w skali światowej porozumienie różnych organizacji oświatowych i doskonalenia zawodowego dotyczące takich obszarów działań, jak: wykorzystanie technologii informatycznych, multimediów, nowoczesnego oprogramowania, doradztwa i wymiany doświadczeń różnych typów szkół, zwłaszcza szkół wyższych. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej³, odnosząc się do spraw kształcenia ciągłego czytamy, iż wszyscy są równi wobec prawa i mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt także nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym, gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny. Władze publiczne mają natomiast zapewnić obywatelom powszechny i równy dostęp do wykształcenia. Z punktu widzenia prawnego kształcenie ustawiczne jest nie tylko regulowane prawnie, ale chronione przez państwo i przez nie organizowane.

Konieczne wydaje się także położenie nacisku na kształcenie dorosłych na potrzeby podejmowanej pracy w zawodzie, jak też tych, którzy taką pracę w przyszłości dopiero podejmą. Chodzi tu o zmianę świadomości, podejścia do nauki i promowania edukacji całościowej jako sposobu bycia, a nie jedynie zabiegania o osiągnięcie awansu zawodowego i podnoszenia zawodowych kompetencji. Postulaty te przełożyć się muszą na cele, metody i formy nauczania⁴.

³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78, poz. 483, ze zm.

⁴ Por. J. Górniak, M. Jelonek, S. Krupnik, B. Worek, *Kształcenie ustawiczne w Małopolsce w opiniach przedstawicieli instytucji działających w obszarze kształcenia ustawicznego. Raport z trzeciego etapu badań naukowych: badania jakościowe*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007, s. 15.

Rola kształcenia ustawicznego. Na pytanie dotyczące roli, jaką kształcenie ustawiczne pełni w zmieniającym się społeczeństwie, osoby badane udzieliły wielu różnych odpowiedzi. Z zebranego materiału można wysnuć pewne konstruktywne wnioski, które w coraz jaśniejszy sposób ukazują nam specyfikę obserwowanego dziś kształcenia ustawicznego.

Rysunek 3. Podstawowe funkcje kształcenia ustawicznego

Źródło: opracowanie własne.

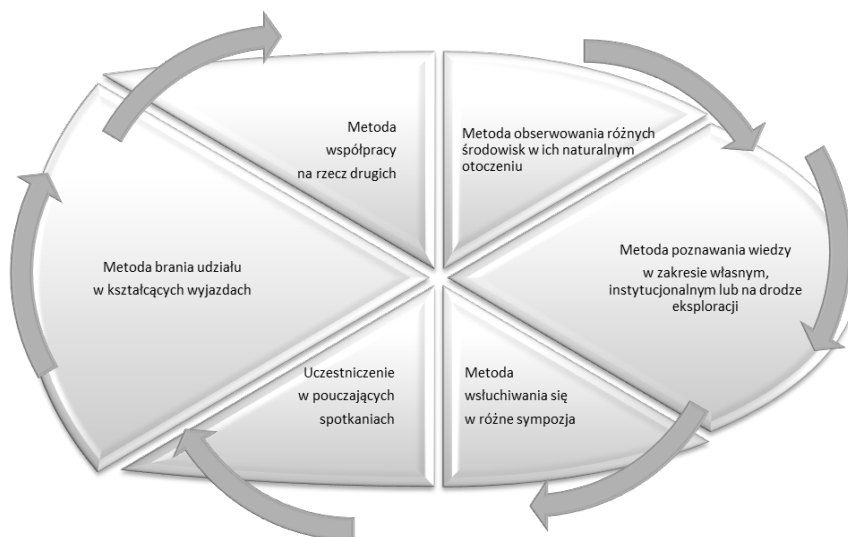
Zdaniem badanych wyszczególnione na rys. 3 role pełnione w obszarze kształcenia dla dorosłych mogą być organizowane m.in. dzięki szkoleniu zdalnemu, trybowi nauki niestacjonarnemu i trybowi tzw. wieczorowemu, poprzez wszelkie formy nauki pobieranej eksternistycznie, w ramach organizowanych spotkań, uniwersytetów, kursów czy organizowanych przez oświatę tematycznych kursów. Szczególna specyfika kształcenia ustawicznego to nastawienie na systematyczne uzupełnianie swej wiedzy, umiejętności i kompetencji. Podjęcie trudu dalszego kształcenia i rozwoju warunkowane jest różnymi czynnikami. Wśród nich zauważyć można: zainteresowanie daną dziedziną wiedzy, konieczność podniesienia swoich kwalifikacji zawodowych, chęć postępowania na drodze zdobywania coraz to nowych kompetencji w swej branży, chęć doskonalenia siebie i rozwoju, wymóg pracodawcy, atrakcyjność cenowa interesującego kursu zawodowego, informatycznego, językowego, tanecznego, sportowego itp. Zaangażowanie się i uczestnictwo w różnego rodzaju kursach niewątpliwie rozbudza zainteresowania i ukierunkowuje daną jednostkę na ścieżkę samokształcenia.

Wspomnieliśmy istotne znaczenie różnych form kształcenia dla dorosłych, m.in. uniwersytetów trzeciego wieku. Renata Konieczna-Woźniak⁵ definiuje owe uniwersytety jako instytucje edukacji dorosłych, których oferta programowa jest kierowana przede wszystkim do ludzi starszych. Placówki te funkcjonują na zróżnicowanych

⁵ *Uniwersytety trzeciego wieku*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VI, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 1091–1092.

zasadach. W głównej jednak mierze opierają się one na działalności samorządowej i w znacznym stopniu wykorzystują aktywność społeczną osób starszych. Uniwersytet trzeciego wieku jest typem uniwersytetu otwartego i stosuje mieszane strategie kształcenia ludzi dorosłych. Prowadzi on działalność edukacyjną, kulturalną oraz naukowo-badawczą mającą na celu podnoszenie jakości życia osób starszych.

Sprawdzone sposoby nauczania–uczenia się w kształceniu ustawicznym. Mówiąc o sprawdzonych sposobach podawania wiedzy i jednocześnie jej asymilowania przez określonych odbiorców, należy skierować swą uwagę na ważną czynność odpowiedniego ich wyboru, aby proces kształcenia był jak najbardziej efektywny. W odniesieniu do kształcenia ustawicznego dobór właściwych metod nauczania jest szczególnie istotny, choćby z tego powodu, iż uczestnicy danego kursu, szkoły, zajęć są naprawdę zainteresowani poznaniem danego wycinka rzeczywistości. Za możliwość uczenia się w sposób programowy i zinstytucjonalizowany uiszczają opłaty, poświęcają swój wolny czas, by być na zajęciach i z zaangażowaniem podejmują trud przyswojenia prezentowanych i zadawanych treści. Kwestia zatem efektywnego nauczania–uczenia się wymaga od prowadzących lekcje i warsztaty oraz organizatorów owego kształcenia szczególnej umiejętności i troski o trafnie dostosowane – do możliwości uczestników zajęć i rodzaju wiedzy – metody pracy. Na drodze ankietowania zostały zebrane odpowiedzi od respondentów na temat sposobów wykładania danych treści, co zawsze wiąże się i z ich przyjmowaniem. Uzyskany tu materiał badawczy prezentuje się następująco.

Rysunek 4. Wskazane przez badanych przykłady metod kształcenia ustawicznego
Źródło: opracowanie własne.

Metody kształcenia ustawicznego w opinii badanych są przede wszystkim rezultatem aktywności, zaangażowania i determinacji własnej na drodze poznawania rzeczywistości. Owo poznawanie może dokonywać się na drodze instytucjonalnie organizowanego nauczania. Może być ono jednak podejmowane przez zainteresowanych wg własnego, samodzielnego pomysłu. Osoba taka indywidualnie obiera wówczas zgodnie z własną potrzebą lub zainteresowaniem przedmiot swego poznania, środki, jakie w planowanym procesie wykorzysta, sposoby dochodzenia do zamierzonych efektów, zadania, cele itd. Niewątpliwie takie metody kształcenia, jak obserwacja, słuchanie, uczestniczenie, podróż, współpraca z innymi są wciąż najczęściej wskazywanymi sposobami obserwowanymi w procesach kształcenia.

O efektach nauczania wciąż decydują stałe czynniki. Wpływają one na tempo przyswajania materiału i jego ilość, zrozumienie i czas zachowania go w pamięci, umiejętność wykorzystania go w praktycznych działaniach i przekazywania innym. Między innymi zdolność myślenia przyczynowo-skutkowego, pamięci, logicznego kojarzenia faktów wpływają na jakość i ilość zapamiętanych treści. Poziom abstrakcyjności myślenia, planowania podjętej nauki, samodzielności i zmotywowania do pracy również decyduje o efektywności procesu kształcenia. Uczestnicy zajęć w ramach kształcenia ustawicznego podejmują naukę, dysponując nabytym już doświadczeniem praktyki zawodowej, pewną uwagą, dyscypliną i nastawieniem na poznanie czegoś nowego.

Prowadząc zajęcia w ramach kursów zawodowych na jednej z państwowych uczelni w naszym kraju, łatwo mogłem spostrzec, iż osoby uczestniczące w zorganizowanym procesie kształcenia dla dorosłych niezwykle żywotnie i z wielką chęcią pragnęły pojąć wykładaną treść i uczynić ją jak najszybciej swoją własną wiedzą. Z postawy tej wynikały liczne pytania, jakie zadawali kursanci w celu lepszego zrozumienia, szybkie zgłaszanie się do proponowanych ćwiczeń, pewna polemika i dyskusja z prowadzącym. Miała tu miejsce rzeczywiście forma zajęć interaktywnych, gdzie uczniowie dzielili się swym doświadczeniem i wiedzą praktyczną z nauczycielem. Sam nauczyciel mógł natomiast prezentować ważne treści teoretyczno-praktyczne i miał okazję konfrontowania wykładanej treści z praktyką zawodową.

Zakończenie. Problematyka kształcenia ustawicznego wciąż jest aktualna i winna być przez specjalistów i zainteresowanych podejmowana. Podnoszenie bowiem swych kwalifikacji zawodowych i uczenie się w okresie poszkolnym dotyczy szerokiej grupy osób w społeczeństwie. Można powiedzieć, iż w większości zawodów koniecznym warunkiem rozwoju i utrzymania swego stanowiska pracy jest nieustanne dokończanie się, czytanie, uczestniczenie w różnych wyjazdach, sympozjach, delegacjach, konferencjach, kursach itp. Także poprzez aktywność własną polegającą np. na czytaniu literatury specjalistycznej, rozmowach ze znawcami, spotkaniach z twórcami, obserwacji i słuchaniu proces kształcenia może z zadowalającym skutkiem być realizowany. Uczenie się, jak powszechnie wiadomo, trwa przez całe życie. Tam, gdzie nie ma już obowiązku szkolnego lub wygasa konieczność walki o uzyskanie jakiegoś minimum wykształcenia wymaganego w zawodzie, pojawia się faktyczne zainteresowanie sprawami nauki, techniki, kultury, przyrody, społeczeństwa. Dojrzały człowiek jest świadomy swych aspiracji i dążeń i najczęściej w sposób odpowiedzialny i chętny

podejmuje trud kształcenia siebie, by w konsekwencji nie tylko podnieść swoje kwalifikacje zawodowe, ale także ogólny rozwój, stan wiedzy i umiejętności. Wzrost kulturowo-społeczny powinno się w jak najlepszej więc jakości zapewnić każdemu, kto wykazuje ku temu szczerą chęć i wolę.

Bibliografia

1. *Dorośli w systemie edukacji formalnej: polityka i praktyka w Europie*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2011.
2. Górniak J., Jelonek M., Krupnik S., Worek B., *Kształcenie ustawiczne w Małopolsce w opiniach przedstawicieli instytucji działających w obszarze kształcenia ustawicznego*. Raport z trzeciego etapu badań naukowych: badania jakościowe, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2007.
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78, poz. 483, ze zm.
4. Raport o stanie edukacji ustawicznej w Polsce w roku 2005, MEiN, Warszawa, 2005.
5. *Uniwersytety trzeciego wieku*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. VI, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2007.

dr Jan CZECHOWSKI

Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie

j.czechowski@onet.pl